

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

КУЛІНЧЕНКО ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 378.015.31:316.42

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ
В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМОВРЯДУВАННЯ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Вайнола Ренате Хейкіївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
Інститут соціальної роботи та управління,
професор кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Чернуха Надія Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри теорії та історії педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Шейна Лариса Олександрівна,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «01» липня 2015 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «29» травня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах соціально-політичного оновлення України, подальших рішучих соціальних реформ досить актуальним є питання про формування громадянина нової формації, творчого і здатного до активної діяльності в різних сферах суспільного життя. У становленні такої особистості особливу роль виконує вища школа, у якій на засадах гуманізму та демократизації формується майбутнє нації, її суспільний і культурний генофонд. У зв'язку зі зростанням ролі особистості як активного суб'єкта суспільних процесів особливого значення набуває формування соціальної активності студентської молоді.

Закон України «Про вищу освіту», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад», Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Примірного положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах України», Концепція розвитку студентського самоврядування визначають пріоритетним завдання формування соціально активної особистості, з високим потенціалом адаптивності в динамічному соціальному середовищі, здатної досягати соціально значущих цілей як умови реалізації потреби в самовизначенні та самоствердженні.

Сьогодні актуалізується завдання пошуку та виявлення тих факторів і умов, які дозволяють обґрунтувати зміст, форми та методи розвитку соціальної активності студентів, зокрема в діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу. Участь студентів у діяльності органів самоврядування є дієвим механізмом самоорганізації, самореалізації, представництва й захисту своїх прав, просування молодіжних ініціатив та формування соціальної активності.

Ідеї розвитку активності особистості висвітлено в працях таких відомих психологів, як І. Бех, Л. Виготський, Л. Божович, В. Зінченко, С. Рубінштейн та ін.; структура соціальної активності стала предметом самостійного дослідження О. Валуйського, Н. Венедиктової, Я. Левченко, А. Норець, В. Радула та ін.

Дослідження розвитку соціальної активності молоді здійснені в різних аспектах: формування політичної, правової та громадянської активності (О. Бабенко, Н. Галустьян, О. Матвієнко, В. Осташова, А. Рогоза та ін.); розвитку соціальної активності студентської молоді (Т. Баландіна, П. Кравчук, Б. Мар'єнко, М. Матвієнко, Ю. Матвієнко, В. Мокляк, П. Плотников, С. Постанова, І. Степаненко, О. Сусська та ін.); реалізації змісту та форм студентського самоврядування (Т. Бадзян, Л. Банкурова, А. Давидова, О. Ступак, Н. Помєлова, І. Тимерманіс та ін.).

Привертають увагу дисертаційні дослідження, у яких висвітлено соціально-педагогічні умови формування в студентів вищих навчальних закладів особистісних якостей (І. Аносов, О. Бабенко, З. Бондаренко, С. Жарая, А. Камалетдінова, О. Киричук, О. Стулак та ін.). Окремі дисертаційні дослідження (Я. Довгополова, Л. Дябел, Н. Забабуріна, І. Карпова, В. Косовець, В. Мордкович, Р. Сопівник та ін.) переконливо розкривають можливості розвитку особистісних якостей соціально активної особистості засобами соціально-педагогічної роботи.

Теоретичне підґрунтя вивчення проблеми формування соціальної активності студентів утворюють: визначення засад соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності (С. Савченко); розробка соціально-педагогічних основ

виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах (В. Штифурак) та дослідження інтеграції виховних соціальних впливів суспільства у формуванні громадянськості молоді (Н. Чернуха). У теорії соціальної педагогіки різні аспекти формування соціальної активності студентів відображено в дисертаційних дослідженнях Т. Лях, Н. Грищенко, О. Севастьянової, Н. Сівак, С. Шашенко та ін.

Проблеми розвитку, становлення та оптимізації дій студентського самоврядування досліджено в працях І. Аносова, Т. Бондар, І. Василенко, В. Мокляк, О. Невмержицької та ін. Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах висвітлено в роботах К. Потопи; Л. Шеїною здійснено характеристику студентського самоврядування як засобу соціалізації молоді.

Це свідчить, що в наукових дослідженнях проблеми формування соціальної активності студентів є чималий доробок, проте потребують уточнення зміст, напрями і форми процесу формування соціальної активності студентів, що залучені до діяльності органів самоврядування; недостатньо обґрунтованими є соціально-педагогічні умови ефективності зазначеного процесу.

Усе зазначене актуалізує необхідність розв'язання *суперечностей* між:

- потребами громадянського суспільства у високій соціальній активності молоді та відсутністю ефективних соціально-педагогічних умов забезпечення реалізації цього процесу у вищому навчальному закладі;

- необхідністю формування соціальної активності студентської молоді в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу і відсутністю відповідної педагогічної моделі;

- потребою вищих навчальних закладів у демократизації, гуманізації та відкритості органів самоврядування, що може сприяти формуванню соціальної активності студентської молоді, і неготовністю вищих навчальних закладів до впровадження сучасних напрямів, форм та методів діяльності органів студентського самоврядування.

Отже, об'єктивна суспільна значущість процесу формування соціальної активності молоді, недостатній рівень теоретичної дослідженості проблеми формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування та її практичного вирішення в системі навчально-виховної роботи вищих навчальних закладів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тему затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 01.03.2010 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 18.06.2013 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати форми та методи формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу та перевірити їхню дієвість у змодельованих соціально-педагогічних умовах.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Розкрити наукові засади формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу та уточнити змістову характеристику базових понять «соціальна активність», «студентське самоврядування» як взаємопов'язаних.

2. Обґрунтувати модель формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

3. Визначити критерії, показники та виявити рівні сформованості соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

4. Довести ефективність соціально-педагогічних умов, що реалізуються у формах та методах формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

Об'єкт дослідження – формування соціальної активності студентів у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови, форми та методи формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

З метою розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс *методів дослідження*: *теоретичні* – теоретичний аналіз, систематизація, порівняння, зіставлення, узагальнення наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження процесу формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу; контент-аналіз програм соціально-виховної роботи вищих навчальних закладів, планів, державних документів з метою вивчення стану проблеми та обґрунтування змісту, форм і методів формування соціальної активності студентів; методи моделювання, структурно-функціонального аналізу, що дозволили розробити структуру, взаємозв'язки, логіку формування соціальної активності студентів та визначити соціально-педагогічні умови формування соціальної активності студентів; *емпіричні* – педагогічне спостереження, метод незалежних експертних оцінок, опитування, тестування з метою визначення рівнів сформованості соціальної активності студентів та виявлення їх ставлення до діяльності студентського самоврядування; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний та контрольний), що дозволив визначити дієвість упроваджених соціально-педагогічних умов формування соціальної активності студентів у діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу; *методи математичної статистики* (ранжування, методика В. Ядова) з метою аналізу отриманих результатів, обробки та графічної інтерпретації матеріалів дослідження.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: діяльнісний, особистісно-орієнтований та системний підходи до соціального розвитку і становлення особистості (Є. Ануфрієв, О. Бондаревська, І. Кон, Л. Кулікова,

П. Кравчук, В. Кремінь, А. Маслоу, Л. Станкевич, К. Трибулькевич та ін.); положення про поетапність та індивідуалізацію процесу формування соціальної активності особистості (Л. Божович, І. Кулініч, В. Морозов, Р. Немов, В. Панок, С. Подмазін, С. Ставицька та ін.); ідеї впливу студентського самоврядування як соціального середовища на розвиток особистості (Т. Бадзян, Т. Бондар, О. Бурдуковська, Т. Волоткевич, О. Марченко, В. Певзнер, В. Радул, Л. Шигапова та ін.); теоретичні положення про особливості та структуру студентського самоврядування (О. Беднарська, В. Брус, М. Давидюк, О. Колб, Ю. Кращенко, Ю. Матвієнко, Д. Мельников, А. Чернишов та ін.); про роль студентського самоврядування у соціальному становленні молоді (Л. Варламова, В. Волоткевич, С. Грабовська, М. Іщенко, Н. Ковальчук, О. Пономарьов, С. Савченко, Н. Чернуха та ін.); концепції соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, А. Рижанова, Ж. Петрочко, С. Харченко, В. Штифурак та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше визначено та теоретично обґрунтовано* поняття «формування соціальної активності студентів» та «органи студентського самоврядування»; модель формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу (складові – мета, принципи, етапи, умови, напрями діяльності, критерії та рівні, результат); соціально-педагогічні умови формування соціальної активності студентів у діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу (створення структури і органів студентського самоврядування та забезпечення представництва кожної студентської групи; організація студентського самоврядування за різними напрямками діяльності; самоорганізація життєдіяльності студентів за їхніми інтересами і потребами та включення їх у різні форми роботи органів самоврядування; включення педагогів у роботу студентського самоврядування та їх сприяння формуванню соціальної активності шляхом консультування, координації та підтримки); критерії (пізнавальний, оцінно-емоційний, світоглядний, діяльнісно-поведінковий), їхні показники та рівні сформованості соціальної активності студентів (оптимальний, достатній, середній, недостатній);

– *уточнено* зміст понять «активність», «соціальна активність», «студентське самоврядування», перелік функцій органів студентського самоврядування, характеристику напрямів діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу;

– *подальшого розвитку набули* форми та методи соціально-виховної роботи щодо формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці моделі формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу та впровадженні у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів України соціально-педагогічних умов формування соціальної активності студентів; розробці та апробації методичного забезпечення процесу формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу (програми «Соціальна активність у студентському середовищі» для керівників органів

студентського самоврядування; програми Школи управління; Положення про студентське самоврядування, символіку, про центри і клуби, наукові об'єднання і трудові загони та загони волонтерів, Положення про студентську раду студентського містечка; комплексу просвітницьких (тренінги, семінари, школи) та волонтерських (акції, проекти) форм роботи щодо підвищення ефективності формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу).

Матеріали дисертації можуть бути використані організаторами соціально-виховної роботи зі студентами, кураторами академічних груп, керівниками органів студентського самоврядування, працівниками студентських соціальних служб із метою оптимізації процесу формування соціальної активності студентів; при викладанні навчальних дисциплін «Соціальна молодіжна політика», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи» та спецкурсів для студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» і «Соціальна робота».

Результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 202 від 09.02.2012 р.), Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (довідка № 1/11-376 від 06.05.2014 р.), Херсонського державного університету (довідка № 01-22/3445 від 24.12.2013 р.).

На різних етапах дослідженням до експериментальної роботи було залучено 581 особу: 545 студентів та 36 педагогів вищих навчальних закладів. ЕГ становила 211 осіб, КГ – 224 особи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні результати дослідження було представлено в доповідях і повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Молодіжне середовище: проблеми, перспективи» (Київ, 2002), «Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: Проблеми теорії і практики» (Київ, 2002), Міжнародні Драгоманівські читання (Київ, 2003), «Актуальні проблеми підготовки фахівців до роботи з соціально-дезадаптованими і маргінальними групами населення» (Херсон, 2010), «Соціальна робота на межі тисячоліття: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011), «Соціальна педагогіка: наука, професія, діяльність (здобутки двох десятиріч)» (Київ-Івано-Франківськ, 2013), «Освіта майбутнього – проблеми та перспективи» (Хлевиска, Польща, 2014), «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (Київ, 2014); *всеукраїнських* – Конференція молодих вчених НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 2003); *щорічних звітних науково-практичних конференціях* професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (2002-2014 рр.)

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в 15 публікаціях (15 одноосібні). Із них: 7 статей – у наукових фахових виданнях України, 2 статті у вітчизняних та 2 у зарубіжних збірниках наукових праць, 4 тези доповідей за матеріалами конференцій та семінарів.

Загальний обсяг особистого доробку становить 5,5 др. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг

роботи становить 250 сторінок, із них 163 сторінки основного тексту, 15 додатків складають 60 сторінок. Робота містить 16 таблиць та 4 рисунки на 23 сторінках. Список використаних джерел налічує 274 найменувань, з них – 10 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, теоретико-методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, наведено відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні основи формування соціальної активності студентів у діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу»** – представлено аналіз соціальної активності студентів вищого навчального закладу як соціально-педагогічної проблеми; охарактеризовано студентське самоврядування як педагогічний фактор впливу на формування соціальної активності студентів; здійснено моделювання процесу формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

У розділі проаналізовано позиції вчених щодо розуміння активності особистості як: внутрішнього пориву людини до самоствердження та засобу її духовного зростання (М. Бердяєв); своєрідної рушійної сили в досягненні визначених цілей, спрямованості на пристосування умов до потреб людини (Л. Буєва); сукупності обумовлених індивідом моментів руху діяльності (В. Петровський); фундаментальної здатності людини ставати і бути повноцінним суб'єктом власного життя (В. Слободчиков) тощо.

Здійснено вивчення активності особистості через призму різних підходів до: умов розвитку і соціального становлення (І. Василенко, Н. Венедиктова, О. Захарко, І. Кон, А. Конут, О. Мар'їн, С. Подмазін та ін.); суб'єктності як якісного показника активності особистості, що відображає її здатність самостійно моделювати та будувати своє життя (Ф. Бекон, Т. Бутківська, А. Маслоу та ін.); практичної суспільно корисної діяльності як засобу розвитку активності (А. Макаренко, В. Сухомлинський, Т. Шацький). *Активність особистості* (за К. Роджерсом) визначено як власну динаміку особистості, джерело її перетворень, підтримки її життєво значущих зв'язків з навколишнім світом.

Встановлено, що більшість авторів (Є. Ануфрієв, Г. Ареф'єва, О. Бабенко, О. Ковальов, О. Леонт'єв, В. Мордкович, В. Радул, В. Чолій та ін.) розкривають поняття «соціальна активність» у двох аспектах: як властивість соціального суб'єкта (інтеграційна, морально-вольова якість особи) і як соціально значущі дії (внутрішня готовність до виконання соціально-корисних дій).

Прийнято за основу концепцію творчого характеру розвитку соціальної активності, у якій особистість розглядають через призму її взаємодії із середовищем, а залучення особистості в соціум передбачає активність особистості, її ініціативність, її здатність самостійно вибирати лінію поведінки, здійснювати

самоуправління своїми діями (згідно з Є. Ануфрієвим, Н. Забабуріною, В. Морозовою, В. Панком, Н. Пономарчуком та ін.). Враховано підхід А. Маслоу про соціальну активність як актуальну потребу особистості, що реалізується в певній системі цільових установок, мотивів, що відображають її інтереси.

Соціальну активність в дисертації (за Е. Шакіровою) визначено як інтеграційну властивість особистості, що характеризується прагненням та внутрішньою готовністю особистості до активних соціально спрямованих дій, визначається суспільно-цінними мотивами, реалізується в ініціативній, творчій соціально-значущій діяльності на засадах суб'єктності та самоуправління.

Соціальну активність студентів представлено як систему знань, оціночних суджень, світоглядних установок, вчинків, орієнтованих на прояв самостійності та ініціативи; на взаємодію з соціальним середовищем і на його перетворення завдяки різним видам діяльності у вищому навчальному закладі.

Доведено, що *формування соціальної активності студентів* – це умова і результат динамічного процесу поступового набуття ознак соціальної зрілості, необхідних професійних та особистісних якостей за допомогою засвоєння соціального досвіду та участі у суспільно значущій діяльності у соціальному середовищі вищого навчального закладу.

Самоврядування (за підходами І. Аносова, Т. Бондар, І. Василенко, О. Невмержицької, Н. Чернухи та ін.) представлено як форму управління, за якої суспільство чи певна організація має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва; як демократичну та доступну форму участі соціального суб'єкта в управлінні загальними (колективними) справами. Соціально-виховний характер самоврядування проявляється в тому, що студент як соціальний суб'єкт активно бере участь в управлінській діяльності, реалізує свої інтереси, тим самим розвиваючи свою культуру та свою соціальну свідомість в умовах вищого навчального закладу.

Самоврядування в умовах вищого навчального закладу охарактеризовано (за підходами К. Потопи, Л. Рубашевської, Л. Степаненко, Л. Шеїної та ін.) як соціальне явище, спрямоване на створення умов, що забезпечують не лише формування професійно значущих якостей майбутнього фахівця, а й безперервне особистісне зростання кожного студента.

Самоврядування студентів в умовах вищого навчального закладу визначено як синонімічне до поняття «студентське самоврядування». У дослідженні представлено узагальнене визначення *студентського самоврядування* як форми самоорганізації студентів, механізму представництва й відстоювання своїх прав, що надає можливість самореалізації та розвитку соціальної активності в середовищі вищого навчального закладу, визначається правом і реальною здатністю студентської громади самостійно вирішувати питання в межах чинного законодавства й статуту вищого навчального закладу.

Аналіз наукових підходів (І. Аносов, О. Бабенко, І. Василенко, А. Камалетдинова, Ю. Кращенко, Н. Лізньова, В. Приходько, М. Приходько та ін.) дозволив окреслити вияви студентського самоврядування як: важливого чинника соціально-виховного процесу у вищому навчальному закладі; як особливої форми ініціативної, самостійної, відповідальної громадської діяльності студентів у

вирішенні важливих питань життєдіяльності студентської молоді та підтримки її соціальних ініціатив; форми демократизації студентського життя; як структури взаємодії з різноманітними формами управління вищими навчальними закладами та розширенню внутрішньої демократії.

Встановлено (за підходами Є. Ануфрієва, М. Давидюк, А. Когут, С. Майстренко та ін.), що *особливість студентського самоврядування* полягає в: діяльності «на рівних», на засадах соціального партнерства всіх членів колективу вищого навчального закладу; рівноправності представників органів студентського самоврядування; добровільності прийняття колективних договорів, угод; реальності та обов'язковості забезпечення та виконання взаємних зобов'язань; рівній відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань; діяльності в межах статуту вищого навчального закладу.

Аналіз структури та змісту студентського самоврядування як соціального інституту (Т. Баландіна, О. Беднарська, І. Василенко, Н. Забабуріна, Л. Канішевська, І. Клименко та ін.) дозволив визначити основні *напрями його діяльності*: організаційна, суспільно-громадська, науково-дослідна, фізкультурно-оздоровча, художньо-творча, освітньо-інформаційна, волонтерська тощо.

Органи самоврядування визначено як різноманітні конкретні форми самоорганізації студентів, які проявляються як реальне втілення самоврядних тенденцій у студентському середовищі. Орган студентського самоврядування передбачає об'єднання студентів будь-якої частини студентської громади (вищого навчального закладу, інституту, факультету, гуртожитку тощо) для реалізації одного чи декількох напрямів діяльності студентського самоврядування. Органи студентського самоврядування ініціюються самими студентами, отримують назву та визначають зміст діяльності, виходячи зі специфіки та потреб студентів та вищого навчального закладу.

Представлено характеристику органів самоврядування студентів: на рівні вищого навчального закладу (студентський президент, парламент, студентська рада); на рівні інституту, факультету (студентська дирекція, деканат, виконком); на рівні академічної групи (ініціативна група, творча команда). Органами студентського самоврядування, що є наскрізними на всіх рівнях, визначено студради, старостат та студентське наукове товариство.

Охарактеризовано *функції* органів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах: вивчення та аналіз проблем студентства, визначення перспектив і шляхів їх вирішення; представництво інтересів студентської молоді на різних рівнях вищого навчального закладу, громади; участь в організації та управлінні навчально-виховним процесом у вищому навчальному закладі; розробка та реалізація соціальних програм та підтримка студентських ініціатив; пошук і залучення в громадську роботу соціально-активних студентів; профілактика асоціальних проявів у студентському середовищі; організація охорони правопорядку та підтримання навчальної дисципліни у вищому навчальному закладі; працевлаштування (вирішення проблеми вторинної зайнятості студентів та пошуку роботи для випускників, формування трудових студентських загонів); участь у розподілі місць у гуртожитку, в організації життєдіяльності студентів (студентських сімей), які проживають у гуртожитку; організація дозвілля, відпочинку та

оздоровлення студентів; взаємодія з адміністрацією та громадськими організаціями вищого навчального закладу, органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування тощо.

У розділі здійснено розробку *моделі формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу* (рис. 1), спрогнозовано її складові (мета, принципи, етапи, соціально-педагогічні умови, напрями діяльності, критерії та рівні сформованості соціальної активності студентів, результат), які в подальшому знайшли відображення у процесі організації експериментальної роботи.

Студентське самоврядування визначено дієвим фактором педагогічного впливу на формування соціальної активності студентів. Встановлено, що завдяки включенню студентів у діяльність органів студентського самоврядування проявляються і закріплюються необхідні соціально значущі якості, проявляється рівень соціальної активності студента.

У *другому розділі – «Зміст та соціально-педагогічні умови формування соціальної активності студентів у діяльності органів самоврядування»* – визначено рівні сформованості соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування; надано характеристику експериментальної роботи щодо формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу; здійснено оцінювання дієвості визначених соціально-педагогічних умов на формування соціальної активності студентів.

Стан сформованості соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу визначено за результатами *констатувального експерименту (2009-2010 рр)*, в якому брало участь 545 студентів II-IV курсів трьох вищих навчальних закладів України: Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (спеціальність «Соціальна педагогіка»), Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Коношевича-Сагайдачного (спеціальність «Судноводіння») та Херсонського державного університету (спеціальність «Культурологія»).

Констатувальний експеримент передбачав: визначення переліку якостей, що характеризують студента як соціально-активну особистість; визначення рівнів сформованості соціальної активності студентів; обґрунтування соціально-педагогічних умов формування соціальної активності студентів.

На основі аналізу наукових досліджень (Г. Іванов, Л. Іващенко, М. Колеснікова) представлено *критерії* сформованості соціальної активності студентів та виявлено їхні *показники: пізнавальний* (усвідомлення необхідності у знаннях, значущих для життєвого успіху; знання про соціальну дійсність; знання способів поведінки у соціально виховних і життєвих ситуаціях; когнітивний стиль мислення); *оцінно-емоційний* (соціальна відповідальність; ставлення до праці та до навчання; емпатія й емоційна стійкість; морально-етична культура; ставлення до загальнолюдських цінностей); *світоглядний* (соціальна установка – готовність до

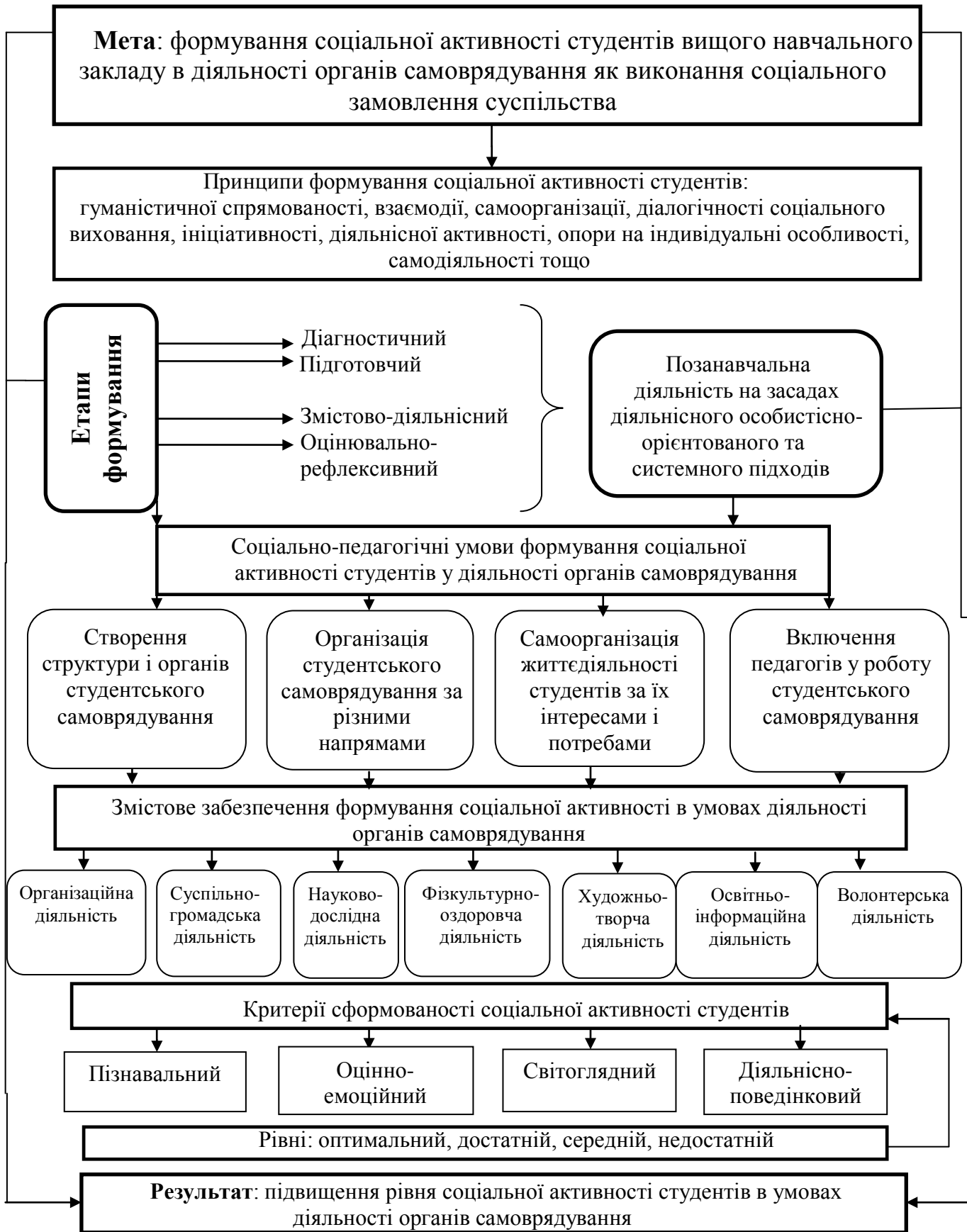


Рис.1. Модель формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування

сприйняття та оцінки соціальних явищ; об'єктивність, незалежність і самостійність у судженнях; сформованість загальнолюдських і професійних цінностей; готовність до вирішення життєвих і професійних ситуацій; прийнятність соціальних переваг); *діяльнісно-поведінковий* (вияви соціальної та громадянської позиції; усвідомлений вибір соціально-етичних норм поведінки; участь у діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу; ініціативність та творче ставлення до суспільно-корисної роботи).

Означені критерії та показники дозволили визначити *рівні сформованості соціальної активності студентів* (оптимальний, достатній, середній, недостатній) та надати їхню характеристику.

Оптимальний рівень характеризується сформованістю глибоких і повних знань про соціально значущі цінності, соціальну дійсність; широких соціально-особистісних інтересів, що відображають соціальні мотиви; способи оптимальної поведінки в різних життєвих і соціально-виховних ситуаціях. Такі студенти мають стійку систему переконань, гуманістичних і ціннісних орієнтацій, вони демонструють усвідомлений вибір соціально-етичних норм поведінки. Для студентів з оптимальним рівнем соціальної активності притаманні високий рівень соціальної культури, позитивне ставлення до того, що оточує, вияв соціальної відповідальності та позитивного ставлення до навчання, громадської діяльності; стійка система соціально цінних вчинків; незалежність і самостійність у власних судженнях; активна життєва позиція, яка свідчить про свідоме ставлення особистості до свого життя; свідомий вибір напрямку, форм і різних видів діяльності у студентському самоврядуванні, студент прагне до творчих досягнень, генерує студентські ініціативи.

Достатній рівень передбачає сформованістю у студентів знань про соціальні цінності, соціальну дійсність, уміння виявляти оптимальні способи поведінки в різних життєвих і навчальних соціально-виховних ситуаціях; студентів означеного рівня характеризує достатньо стійке позитивне ставлення до діяльності в органах самоврядування, усвідомленість шляхів і способів реалізації їх завдань; вияв самостійних оціночних суджень, які іноді залежать від ситуації; ситуативний вияв показників соціальної активності; студенти цієї групи, як правило, охоче включається в різні види соціально позитивної діяльності, але іноді це відбувається під зовнішнім впливом педагогів, обставин. Ці студенти підтримують вияви студентської ініціативи, проте часто діють за зразком, на рівні репродукції.

Середній рівень сформованості соціальної активності характеризується наявністю у студентів певного обсягу знань про соціально-значущі цінності, соціальну дійсність; умінням виявляти оптимальні способи поведінки в різних життєвих і соціально-виховних ситуаціях. Студенти означеного рівня демонструють нестійкий вияв соціальної відповідальності та позитивного ставлення до участі в органах самоврядування та громадських організаціях, залежність від думки інших людей; виявляють незалежні та самостійні оціночні судження лише з метою самоствердження; характеризуються не досить стійкою соціальною позицією; при участі у позанавчальній соціально-виховній діяльності спостерігається нестійкість інтересів, спрямованість на адаптивність у соціально-виховній сфері.

Недостатній рівень вияву соціальної активності студентів характеризується несистемним характером знань про соціально-значущі цінності, соціальну дійсність; труднощами в оволодінні вміннями добирати оптимальні способи поведінки в різних життєвих і соціально-виховних ситуаціях. Студентам цього рівня притаманні: нестійкий рівень соціальної культури і позитивного ставлення до того, що оточує; нестійкий вияв соціальної відповідальності та позитивного ставлення до участі в самоврядуванні; недостатньо стійка соціальна позиція особистості, можлива залежність від думки референтної групи; ігнорування громадськими дорученнями; нестійке ставлення і вияв зовнішньої мотивації студента до суспільно-корисної діяльності, разова участь у ній; тенденція до вияву негативної поведінки.

На першому етапі констатувального експерименту (пілотне анкетування) встановлено, що з 54 студентів Херсонського університету – 32 особи (59,26 %); з 57 студентів Дрогобицького університету лише 39 осіб (68,42 %) та із 51 респондента Київської академії водного транспорту 36 осіб (70,59 %) ототожнюють сутність поняття «соціальна активність» зі змістом самовираження, соціальною діяльністю і самореалізацією; до 40 % всіх респондентів у кожному навчальному закладі не змогли дати виразного пояснення свого розуміння поняття «соціальна активність».

Шляхом ранжування відповідей студентів (метод самооцінки) визначено якості, що характеризують студента як соціально-активну особистість. До них належать: ініціативність, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, творче ставлення, організованість, комунікабельність, справедливість, толерантність, принциповість, необхідна для соціально значущої діяльності. Виявлено рівні сформованості цих якостей. Як найменш сформовані було названо такі якості: принциповість, толерантність, справедливість, комунікабельність та організованість.

На другому етапі констатувального експерименту (ЕГ-211, КГ-224 особи) використовувався пакет діагностичних методів і методик: включене спостереження, опитування, тестування, ранжування, метод модерації, метод незалежних експертних оцінок, модифікований варіант методики діагностики соціальної активності студентів Е. Шакірової, методика В. Ядова тощо. У результаті встановлено, що для значної частини студентів характерним є недостатній рівень сформованості соціальної активності (КГ – 25,46 % і ЕГ – 27,49 %). На середньому рівні показники варіюють в межах 42,85 % – 42,18 % (для КГ та ЕГ). У незначній частки студентів виявлено достатній рівень сформованості показників соціальної активності (КГ – 21,43 % і ЕГ – 20,38 %). Оптимальний рівень зафіксовано лише у 10,26 % осіб в КГ та 9,95 % осіб в ЕГ.

Отримані під час констатувального експерименту дані засвідчили необхідність удосконалення діяльності органів студентського самоврядування щодо формування соціальної активності студентів, що і обумовило вибір форм і методів експериментальної роботи.

У процесі *формування експерименту* (2011-2014 рр.): визначено структуру й основні напрями студентського самоврядування; виявлено можливості реалізації соціально-педагогічних умов формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування та перевірено їх дієвість; запропоновано ефективні способи моніторингу ефективності процесу формування соціальної активності в структурі діяльності студентського самоврядування.

Спираючись на дослідження А. Капської, С. Карпенчук, А. Мудрика, С. Сопівник, М. Шакурової про створення умов для самореалізації людини у соціальних інституціях визначено та впроваджено *соціально-педагогічні умови формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування*: 1) створення структури і органів студентського самоврядування та забезпечення представництва кожної студентської групи; 2) організація студентського самоврядування за різними напрямками діяльності; 3) самоорганізація життєдіяльності студентів за їхніми інтересами і потребами та включення їх у різні форми роботи органів самоврядування; 4) включення педагогів у роботу студентського самоврядування та їх сприяння формуванню соціальної активності шляхом консультування, координації та підтримки.

Реалізація *першої соціально-педагогічної умови* здійснювалася шляхом упровадження таких організаційних кроків: а) організація студентського самоврядування на рівні вищого навчального закладу – розроблено та прийнято програму «Соціальна активність в студентському середовищі» для керівників органів студентського самоврядування, Положення про студентське самоврядування, проведено вибори президента студентської ради; сформовано структуру студентського самоврядування Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Коношевича-Сагайдачного; б) організація студентського самоврядування на рівні інституту (факультету) – відбулася презентація органів самоврядування; розпочато традицію проведення Дня факультету; в) організація студентського самоврядування на рівні академічних груп – проведено семінари-модерації, конкурс творчих проєктів «Студентська ініціатива», презентацію студентського активу «Відповідальне партнерство»; г) на рівні гуртожитку розроблено та прийнято Положення про раду студентського містечка, проведено загальні збори студради та активу, організовано випуск інтернет-газети «Гуртом – міцніші!», в студентських гуртожитках пройшла акція для мешканців мікрорайону «Вчися творити добро».

З метою реалізації *другої соціально-педагогічної умови* було передбачено залучення студентів до роботи органів самоврядування за такими *напрямами*: організаційна діяльність, суспільно-громадська діяльність, науково-дослідна діяльність, фізкультурно-оздоровча діяльність, художньо-творча діяльність, освітньо-інформаційна діяльність, волонтерська діяльність тощо. Вибір студентами напрямів діяльності у студентському самоврядуванні було реалізовано завдяки проведенню таких форм роботи, як: групові дискусії, круглий стіл «Ми сьогодні і завтра», обговорення студентських ініціатив «Дерево ідей». Поряд з цим окремо передбачалось проведення нарад, зборів, створення нормативно-правового поля діяльності органів самоврядування, діяльність у відділі захисту прав студентів, що гарантувало самостійність та захист прав студентства. Особливий інтерес серед студентства був притаманний у реалізації просвітницької роботи: у тематичних студентських клубах, гуртках, на конференціях, круглих столах, на заняттях факультативу «Що в житті залежить від мене» та у роботі волонтерських груп і тимчасових об'єднань, що ініціювали громадські студентські ініціативи (трудові, благодійницькі, екологічні).

Реалізація *третьої соціально-педагогічної умови* – самоорганізація діяльності студентів, включення їх у різні форми поза навчальної діяльності – відбувалося шляхом залучення студентів до участі в різних формах самоуправління: штабах, центрах, клубах, товариствах тощо. Ця умова знайшла впровадження в роботі студентського наукового товариства, прес-центру, клубу молодіжних лідерів, клубу туризму «Екватор», клубу «Світ у світлинах», штабу «Олімп», театру «Райдо». Вибір участі в роботі органів самоврядування засвідчував наявну усвідомлену позицію, готовність долучитися до соціально-значущої діяльності в структурі студентського самоврядування. Демонстрацією самоорганізації життєдіяльності студентів стала самоатестація роботи органів самоврядування, що проходила у вигляді творчого звіту «Ми діємо разом».

Четверта соціально-педагогічна умова – включення педагогів у роботу студентського самоврядування та їх сприяння формуванню соціальної активності шляхом консультування, координації та підтримки – була реалізована через залучення викладачів, кураторів студентських груп, керівників відділів, клубів, шкіл студентського самоврядування тощо. На заняттях *теоретико-методичного семінару* педагоги ознайомилися зі змістом роботи різних структур студентського самоврядування (клубів, шкіл, студій), сучасними концепціями соціального виховання, технологіями формування соціальної активності студентів. Заняття проводилось двічі на місяць упродовж семестру; на них запрошувалися педагоги, психологи, правознавці, досвідчені керівники студентських структур тощо. Цілеспрямована робота засвідчила зміни участі педагогів у громадській діяльності: з 36 осіб через пів року 30 (83,33 %) брали участь у громадській роботі; активно долучалися до організації соціально-виховної роботи зі студентами 22 особи (61,11 %). Помітну допомогу надали педагоги в соціально-виховній роботі зі студентами першого курсу: реалізовано програму «Адаптація студентів першого курсу», тренінг «Я і соціум». За сприяння педагогів під час експерименту було організовано та проведено: конкурс «В президенти я б пішов, нехай мене навчать», акції «Громадянська позиція» і «Я-лідер» та ряд постійно діючих шкіл: «Школа управління», «Школа молодого менеджера», «Школа молодого капітана».

Стрижнем у розв'язанні завдання формування соціальної активності студентів стали *проектні форми роботи*, що забезпечували реалізацію всіх вищезазначених умов. Проект впроваджувався за таким алгоритмом: а) робота над темою відповідного напрямку студентського самоврядування; б) обговорення теми прогнозованого проекту, актуалізація інтересу студентів до проблеми, обґрунтування необхідності його розгортання; в) формування творчих груп, розподіл завдань між членами групи, розроблення плану проекту; г) збір додаткової інформації кожним членом групи залежно від його завдання у проекті; д) координація дій керівниками проекту, здійснення корекції виконавської діяльності учасників проекту; е) оформлення проектів (сценарії, фото- та відеоматеріали, плакати, малюнки) за можливості допомоги з боку педагогів, студентів старших курсів; є) презентація та захист, етап реалізації проекту; ж) підведення підсумків, оцінка об'єктивних результатів роботи студентів.

Під час експериментальної роботи було впроваджено такі *проекти: просвітницькі* – «Діалоги», «Ми – одnodумці», «Віра. Молодь. Толерантність»,

«Ярмарок творчих вакансій», «Студентський моніторинг», «Ми разом – ми сила», «Визнання»; *соціальні* – «Психологічна допомога студентам», «Хто, якщо не ми», «Чисте море – здорова нація», «Студентський десант», «Допоможемо сім'ям моряків», «Рідна земля – моя гавань», «Пам'ятаємо ім'я твоє, солдат», «Радість дітям»; *презентаційні* – «Парад творчих справ», «Фестиваль творчої релаксації», «Тиждень факультету».

Значна частка учасників експериментальних груп (186 осіб – 88,15 %) взяли участь у різних *формах волонтерської діяльності* в умовах діяльності органів самоуправління, зокрема в роботі Школи волонтерів (тематичні заняття: «Мое життєве кредо», «Ти маєш право! А обов'язки?»), тренінгах «Хто я у світі людей», акціях «Громадянська турбота», «Ветеран живе поряд», «Вітчизни гідний син, він – патріот і громадянин», «Подаруй університету квітку»; навчально-методичних семінарах – «Допомогли тобі – допоможи іншому», «Мої очікування у волонтерській групі» тощо. Окремим напрямом постала волонтерська діяльність у закладах оздоровлення і відпочинку дітей під девізом – «Зламаємо стереотипи», проведення тематичних змін «Зірковий час» і «Визнання – сертифікат якості». Участь у соціальних проектах та волонтерській роботі засвідчила сформованість показників діяльнісно-поведінкового критерію соціальної активності студентів.

У процесі *контрольного експерименту* у два етапи здійснено аналіз ефективності роботи з формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

На першому етапі проведено опис та узагальнення емпіричних даних, побудову частотних та відсоткових розподілів за кожним із визначених критеріїв соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування та відповідними показниками; графічно представлено одержані ряди та їхній аналіз.

Повторна оцінка рівня сформованості соціальної активності студентів передбачала використання об'єктивних методів діагностики (спостереження, діагностична бесіда, анкетування, експертиза результатів соціально-значущої діяльності студентів, методика Е. Шакірової тощо) та засвідчила динаміку формування соціальної активності студентів у діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу за всіма критеріями (рис.2).

Отримані дані дозволили стверджувати, що існує помітна відмінність рівнів сформованості показників соціальної активності студентів контрольних та експериментальних груп. Особливо зросли показники соціальної активності студентів ЕГ за пізнавальним та діяльнісно-поведінковим критеріями. Збільшилася частка студентів з високим рівнем соціальної активності в ЕГ. Так оптимальний рівень зріс майже на 18,96 % (40 осіб), достатній на 25,12 % – (53 особи). Відповідно в КГ оптимальний рівень зріс на 5,82 % (13 осіб), достатній на 9,38 % (21 особа). Водночас частка студентів, які проявили показники соціальної активності на недостатньому рівні зменшилася в ЕГ із 27,49% (58 осіб) до 4,74% (10 осіб).

Самооцінка та ранжування якостей, що характеризують студента як соціально-активну особистість дозволила відзначити позитивну динаміку сформованості якостей студентів ЕГ. Найбільших змін зазнали такі якості, як «толерантність», «самостійність», «комунікабельність», «цілеспрямованість», «наполегливість».

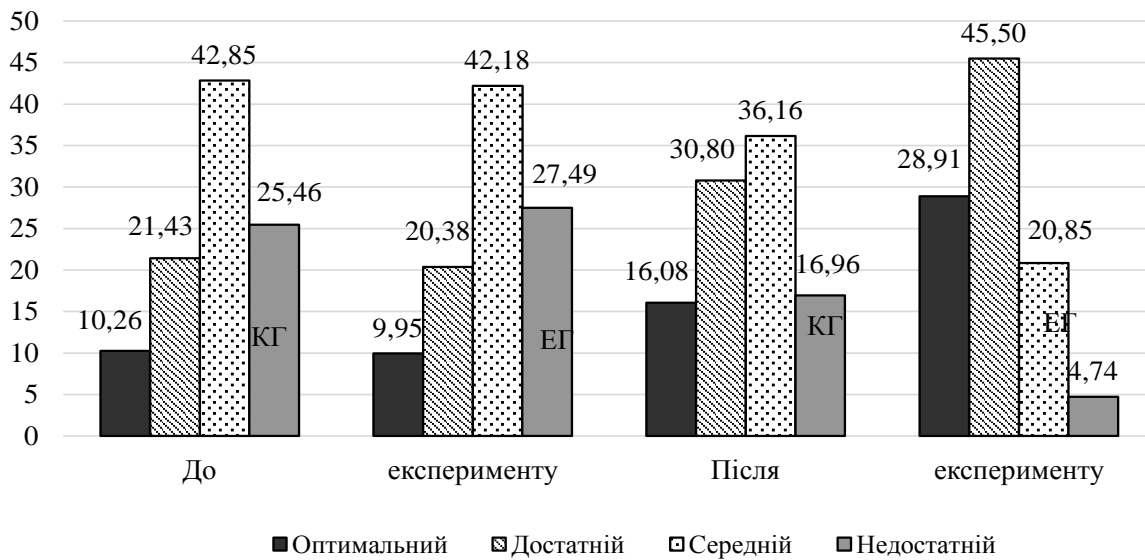


Рис.2. Динаміка рівнів сформованості показників соціальної активності студентів

На другому етапі (як засіб лінійної діагностики) було здійснено оцінку ефективності дії органів студентського самоврядування за такими додатковими критеріями: позитивне ставлення до діяльності в органах самоврядування; готовність до самостійної соціально-спрямованої діяльності; соціально-значуща позиція учасників студентського самоврядування. Для оцінювання використано такі методики: анкета самооцінки, шкала оцінки потреб і мотивації схвалення (за Д. Крауном і Д. Марлоу), спостереження, аналіз результатів діяльності тощо. З метою кількісної оцінки результатів було використано метод відсоткового співвідношення студентів-учасників студентського самоврядування на початку та по закінченню експерименту (методика В. Ядова).

Як свідчать результати, оцінка студентами ЕГ ефективності студентського самоврядування на високому рівні змінилася з 30,33 % (64 студенти) до 74,41 % (157 студентів); частка студентів, які визначали низький рівень ефективності студентського самоврядування зменшилась до низького рівня з 27,49 % (56 студентів) до 4,74 % (10 студентів).

Оцінка показників соціальної активності студентів ЕГ здійснювалася також за результатами розширення підструктур студентського самоврядування та збільшення кількості учасників у них (з 4 підструктур у 2010 р. та 126 учасників до 12 підструктур та 538 учасників у 2013 році). Це підтверджує значення студентського самоврядування як важливого педагогічного чинника формування соціальної активності особистості.

За результатами експериментальної роботи підтверджено ефективність формування соціальної активності студентів в змодельованих соціально-педагогічних умовах через вплив напрямів, форм і методів діяльності органів студентського самоврядування вищих навчальних закладів

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано практичне розв'язання наукової проблеми формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу, що полягає в обґрунтуванні моделі формування соціальної активності студентів та експериментальній перевірці дієвості соціально-педагогічних умов формування соціальної активності студентів в діяльності органів самоврядування. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких *висновків*.

1. Розкрито наукові засади формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу. *Соціальну активність* визначено як інтеграційну властивість особистості, що характеризується прагненням та внутрішньою готовністю особистості до активних соціально спрямованих дій, визначається суспільно-цінними мотивами, реалізується в ініціативній, творчій соціально значущій діяльності на засадах суб'єктності та самоуправління. *Соціальну активність студентів* представлено як систему знань, оціночних суджень, світоглядних установок, вчинків, орієнтованих на вияв самостійності та ініціативи; на взаємодію із соціальним середовищем і на його перетворення завдяки різним видам діяльності у вищому навчальному закладі. *Формування соціальної активності студентів* визначено як умову і результат динамічного процесу поступового набуття ними ознак соціальної зрілості, необхідних професійних та особистісних якостей, за допомогою засвоєння соціального досвіду та участі в суспільно значущій діяльності в соціальному середовищі вищого навчального закладу.

Самоврядування репрезентовано як форму управління, за якої суспільство чи певна організація має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва; як демократичну та доступну форму участі соціального суб'єкта в управлінні загальними (колективними) справами. Соціально-виховний характер самоврядування виявляється в тому, що студент як соціальний суб'єкт активно бере участь в управлінській діяльності, реалізує свої інтереси, розвиває свою соціальну свідомість в умовах вищого навчального закладу. *Студентське самоврядування* визначено як форму самоорганізації студентів, механізм представництва й відстоювання прав студентів, що надає можливість самореалізації та розвитку соціальної активності в середовищі вищого навчального закладу, визначається правом і реальною здатністю студентської громади самостійно вирішувати питання в межах чинного законодавства й статуту вищого навчального закладу. *Органи студентського самоврядування* визначено як організаційні форми самоорганізації студентів, що реалізуються в рамках кожного напрямку діяльності студентського самоврядування. Встановлено взаємозумовленість понять «соціальна активність» та «студентське самоврядування»; через діяльність в органах студентського самоврядування виявляються і закріплюються необхідні соціально значущі якості, виявляється рівень соціальної активності студента. Отже, студентське самоврядування визначено дієвим педагогічним фактором впливу на формування соціальної активності студентів.

2. Обґрунтовано *модель формування соціальної активності студентів* в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу та деталізовано її складові: мета (формування соціальної активності студентів); принципи (гуманістичної спрямованості, взаємодії, самоорганізації, діалогічності соціального виховання, ініціативності, діяльнісної активності, опори на індивідуальні особливості, самодіяльності); етапи (діагностичний, підготовчий, змістово-діяльнісний, оцінювально-рефлексивний); соціально-педагогічні умови; напрями діяльності (організаційна, суспільно-громадська, науково-дослідна, фізкультурно-оздоровча, художньо-творча, освітньо-інформаційна та волонтерська); критерії та рівні сформованості соціальної активності студентів та результат (підвищення рівня сформованості соціальної активності студентів).

3. Визначено *критерії сформованості соціальної активності* студентів та виявлено їх *показники*: пізнавальний (усвідомлення необхідності в знаннях, значущих для життєвого успіху; знання про соціальну дійсність; знання способів поведінки в соціально-виховних і життєвих ситуаціях; когнітивний стиль мислення; оцінно-емоційний (соціальна відповідальність; ставлення до праці та до навчання; емпатія й емоційна стійкість; морально етична культура; ставлення до загальнолюдських цінностей); світоглядний (соціальна установка (готовність до сприйняття та оцінки соціальних явищ); об'єктивність, незалежність і самостійність у судженнях; наявність загальнолюдських і професійних цінностей; готовність до вирішення життєвих і професійних ситуацій; прийнятність соціальних переваг); діяльнісно-поведінковий (вияви соціальної та громадянської позиції; усвідомлений вибір соціально-етичних норм поведінки; участь у діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу; ініціативність та творче ставлення до суспільно-корисної роботи). Надано змістові характеристики рівнів сформованості соціальної активності студентів (оптимальний, достатній, середній та недостатній). Встановлено, що для значної частини студентів притаманним є недостатній (КГ – 25,46 % і ЕГ – 27,49 %) та середній (для КГ – 42,85 % та ЕГ – 42,18 %) рівні сформованості соціальної активності.

4. Доведено ефективність дії соціально-педагогічних умов, напрямів, форм та методів формування соціальної активності студентів вищого навчального закладу в діяльності органів самоврядування. Перша соціально-педагогічна умова створення структури і органів студентського самоврядування та забезпечення представництва кожної студентської групи передбачала організацію вертикалі студентського самоврядування, реалізацію програми «Соціальна активність в студентському середовищі» для керівників органів студентського самоврядування, розробку Положення про студентське самоврядування, проведення виборів президента студентської ради. З метою виконання другої соціально-педагогічної умови було організовано діяльність студентського самоврядування за різними напрямками діяльності. Третя соціально-педагогічна умова – самоорганізація життєдіяльності студентів за їхніми інтересами і потребами та включення їх у різні форми роботи органів самоврядування – відбувалася шляхом залучення студентів до участі в різних формах самоуправління: штабах, центрах, клубах, товариствах тощо. Четверта соціально-педагогічна умова – включення педагогів у роботу студентського самоврядування та їх сприяння формуванню соціальної активності

шляхом консультування, координації та підтримки – була реалізована під час роботи теоретико-методичного семінару, реалізації програми «Адаптація студентів першого курсу», ряду постійно діючих шкіл: «Школа управління», «Школа молодого менеджера», «Школа молодого капітана». Стрижнем у розв'язанні завдання формування соціальної активності студентів стали проектні («Віра. Молодь. Толерантність», «Студентський моніторинг», «Допоможемо сім'ям моряків», «Парад творчих справ») та волонтерські («Громадянська турбота», «Ветеран живе поряд», «Подаруй університету квітку») форми роботи.

На контрольному етапі експерименту засвідчено збільшення частки студентів з високим рівнем соціальної активності в ЕГ (оптимальний рівень зріс майже на 18,96 %, достатній на 25,12 %), відповідно в КГ оптимальний рівень зріс на 5,82 %, достатній на 9,38 %. Підтверджено значення студентського самоврядування як важливого педагогічного чинника формування соціальної активності: високий рівень його ефективності було визнано 74,41% (157 студентами ЕГ). Зафіксовано значне розширення підструктур студентського самоврядування та збільшення кількості учасників у них (із 4 підструктур у 2010 р. та 126 учасників до 12 підструктур та 538 учасників у 2013 році).

Проблема формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу не вичерпується проведеним дисертаційним дослідженням. *Перспективними напрямками* дослідження порушеної проблеми можуть стати такі: формування соціальної активності студентів різних спеціальностей; формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування за окремими напрямками роботи; участь студентів в діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу як чинник оптимізації їхньої професійної підготовки.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Кулінченко О. С. Підготовка соціальних працівників у Великобританії / О. С. Кулінченко // Наука і сучасність. Зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : Логос, 2001. – Том XXV – С.70-78.
2. Кулінченко О. С. Студентське самоврядування в системі вищої школи / О. С. Кулінченко // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. А. Й. Капської]. – Том XVII. – Випуск 1. – К. : Логос, 2002. – С. 67-75.
3. Кулінченко О. С. Становлення студентського самоврядування в університетах дореволюційної Росії / О. С. Кулінченко // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. А. Й. Капської]. – Том XXI. – К. : Логос, 2003. – С. 115-123.
4. Кулінченко О. С. Деякі аспекти студентського самоврядування в умовах реформування вищої освіти / О. С. Кулінченко // Студентське самоврядування в аграрних вищих навчальних закладах: досвід, проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. / [редкол.: В. С. Лукач (голова) та ін.]. – Ніжин, 2011. – С. 74-81.
5. Кулінченко О. С. Студентське самоврядування як складова професійної освіти / О. С. Кулінченко // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка. – 2013. – Вип. 47. – С. 29-34.

6. Кулінченко О. С. Соціальна активність студентів як соціально-педагогічна проблема / О. С. Кулінченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. – Випуск 18. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С.34-39.

7. Кулінченко О. С. Деякі аспекти технологізації діяльності студентського самоврядування / О. С. Кулінченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. – Випуск 19. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С.118-125.

8. Кулінченко О. С. Особливості організації студентського самоврядування в умовах вищого навчального закладу / О. С. Кулінченко // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. – Випуск № 34 (327). – Черкаси, 2014. – С.83-89.

9. Кулінченко О. С. Деякі аспекти застосування соціально-педагогічних технологій у процесі діяльності студентського самоврядування навчального закладу / О.С. Кулінченко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». – Додаток 2 до Вип. 35: Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – В.11. – К. : Гнозис, 2014. – С.208-213.

10. Кулинченко А. С. Некоторые аспекты развития теоретико-методологических принципов студенческого самоуправления в условиях высшего учебного заведения / А.С. Кулинченко // Edukacja ku przyszłości. Tom 5. Wyzwania i zaniechania w edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych / Redakcja naukowa Anna Klim-Klimaszewska [i etc.] – Siedlce, 2015. – С.145-153.

11. Kulinchenko O. S. The development of student self-government and its influence on personality's social activity in conditions of university / O. S. Kulinchenko // Intellectual Archive. – Toronto : Shiny Word Corp., 2015. – Vol.4. – Num.3 – PP.16-22.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

12. Кулінченко О. С. Соціально-педагогічні засади самоврядування та самоуправління в діяльності студентських організацій / О. С. Кулінченко // Соціальна робота в Україні на початку XXI ст.: проблеми теорії та практики : матеріали доповідей на Міжнар. науково-практ. конф., 29-30 жовтня 2002 року. – Частина II. – К., 2002. – С. 268-274.

13. Кулінченко О. С. Історичний огляд становлення студентського самоврядування в перших світових університетах / О. С. Кулінченко // Науково-дослідна діяльність молодих вчених: Особливості підготовки майбутнього вчителя : матеріали звітної наук.-практ. конф., 19-20 травня 2003 року. – К. : НПУ, 2006. – С. 127-135.

14. Кулінченко О. С. Волонтерський рух як форма студентського самоврядування / О. С. Кулінченко // Збірка тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми підготовки фахівців до роботи з соціально дезадаптованими і маргінальними групами населення»]. – Випуск I. – Херсон : ПП Вишемирський, 2010. – С. 56-61.

15. Кулінченко О. С. Студентське самоврядування як засіб формування соціальної активності студента [Електронний ресурс] / О. С. Кулінченко // Проблеми

та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. XI міжн. наук.-практ. конф., 27-28 лют., 2015р. – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/1460> (дата звернення 28.02.15)

АНОТАЦІЇ

Кулінченко О. С. Формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова МОН України, Київ, 2015.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

Обґрунтовано модель формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу, що містить такі складові: мета, принципи, етапи, соціально-педагогічні умови формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу, напрями діяльності, критерії (пізнавальний, оцінно-емоційний, світоглядний, діяльнісно-поведінковий), показники та рівні сформованості соціальної активності студентів, результат. Здійснено розробку та апробацію методичного забезпечення процесу формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу.

Ключові слова: активність, соціальна активність, формування соціальної активності студентів, студентське самоврядування, органи самоврядування.

Кулинченко А. С. Формирование социальной активности студентов в условиях деятельности органов самоуправления высшего учебного заведения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОН Украины, Киев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено проблеме формирования социальной активности студентов в условиях деятельности органов самоуправления высшего учебного заведения.

Социальную активность определено как интеграционное свойство личности, характеризующееся стремлением и внутренней готовностью личности к активным социально направленным действиям, определяется общественно-ценным мотивом, реализуется в инициативной, творческой социально-значимой деятельности на основе субъектности и самоуправления. Формирование социальной активности студентов выступает условием и результатом динамического процесса постепенного приобретения признаков социальной зрелости, необходимых профессиональных и личностных качеств, посредством усвоения социального опыта и участия в общественно значимой деятельности в социальной среде высшего учебного заведения.

Студенческое самоуправление определено как форму самоорганизации студентов, механизм представительства и отстаивания своих прав, что предоставляет возможность самореализации и развития социальной активности в среде высшего учебного заведения, определяется правом и реальной способностью студенческого сообщества самостоятельно решать вопросы в рамках действующего законодательства и устава вуза. Определены направления деятельности студенческого самоуправления (организационная, общественная, научно-исследовательская, физкультурно-оздоровительная, художественно-творческая, образовательно-информационная, волонтерская) и соответствующие функции. Органы студенческого самоуправления охарактеризованы как формы самоорганизации студентов, реальное воплощение самоуправляющихся тенденций в студенческой среде, реализуемых в рамках каждого направления деятельности студенческого самоуправления. Студенческое самоуправление определено действенным педагогическим фактором влияния на формирование социальной активности студентов.

Обоснована модель формирования социальной активности студентов в условиях деятельности органов самоуправления высшего учебного заведения (составляющие: цель, научные подходы, принципы, этапы, условия реализации, результат); критерии (познавательный, оценочно-эмоциональный, мировоззренческий, деятельно-поведенческий), их показатели и уровни (оптимальный, достаточный, средний, недостаточный) сформированности социальной активности студентов; социально-педагогические условия формирования социальной активности студентов в условиях деятельности органов самоуправления высшего учебного заведения (создание структуры самоуправления, органов студенческого самоуправления и обеспечения представительства каждой студенческой группы; организация студенческого самоуправления по различным направлениям деятельности; самоорганизация жизнедеятельности студентов по их интересам и потребностям и включения их в различные формы работы органов самоуправления; включение педагогов в работу студенческого самоуправления и их содействие формированию социальной активности путем консультирования, координации и т.д.).

Осуществлена разработка и апробация методического обеспечения процесса формирования социальной активности студентов в условиях деятельности органов самоуправления высшего учебного заведения (программа «Социальная активность в студенческой среде» для руководителей отделов студенческого самоуправления; программа Школы управления, Положение о студенческом самоуправлении, Положение о студенческом совете студенческого городка; комплекса просветительских (тренинги, семинары, Школы) и волонтерских (акции, проекты) форм работы по повышению эффективности формирования социальной активности студентов в условиях деятельности органов самоуправления высшего учебного заведения).

Ключевые слова: активность, социальная активность, формирование социальной активности студентов, студенческое самоуправление, органы самоуправления.

Kulinchenko O. S. Formation of social activity of students in the activities of Government University. – The manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.05 – social pedagogy. – National Pedagogical University M.P. Dragomanov Education of Ukraine, Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to the formation of social activity of students in the activities of Government University.

The model of formation of social activity of students in the activities of government higher education institution (components: social order, purpose, scientific approaches, principles, stages, terms of implementation, result); activities of government higher education; criteria (cognitive, evaluative and emotional, ideological, action-behavioral), their performance and levels of social activity of students; social and educational conditions of the social activity of students in the activities of government university. Done developing and testing methods to ensure the process of formation of social activity of students in the activities of Government University.

Key words: activity, social activity, the formation of social activity of students, student self-governments, self-governing bodies.

Підписано до друку 26.05.15
Ум. друк. арк. 1,3
Наклад 100 прим.

Формат 60x84\16
Обл.-вид.арк. 1,2
Зам. № 7475

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55